

Миљан Филимоновић*
Министарство одбране Републике Србије

Зоран Мирковић
Универзитет одбране

УТИЦАЈ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НА ИЗМЕНУ БЕЗБЕДНОСНОГ АМБИЈЕНТА У ЕВРОПИ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА**

Сажетак

Аутори заступају тезу да је у периоду између 2008. и 2010. године резултанта потреба и интереса кључних субјеката европске политике указивала на могућност изградње стабилног и функционалног безбедносног поретка на Старом континенту заснованог на консензусу великих сила и јачању улоге УН и ОЕБС у европским безбедносним процесима. Формални предлог за организацију међународне конференције у циљу договора о основама будућих односа изнео је тадашњи руски председник Медведев 2008. године, по коме је овај спољнополитички поступак Москве добио назив. Дебате о руском предлогу окончане су коначним одбијањем од стране САД 2010. године после чега је Русија започела нову фазу у својој спољној политици. Циљ овог рада је да прикаже утицај Медведевљевог иницијативе из 2008. године на померање приступа Русије од кооперативног ка антагонистичком и измену природе континенталног безбедносног поретка од раније хегемонске стабилности, до статуса нестабилне равнотеже снага у коме се данас налази.

Кључне речи: Руска Федерација, Медведевљева иницијатива, поредок, безбедност, Европа, САД, Владимир Путин

* Електронска адреса аутора: miljanfilimonovic@gmail.com

** Ставови изнети у овом тексту не представљају ставове институција у којима су аутори запослени и не проистичу из процеса радног ангажовања у њима већ искључиво представљају резултате самосталних истраживања аутора.

Савремене студије међународне политике већински заступају став да је постојећу кризу на Старом континенту узроковала политика кључних актера, Русије са једне стране, или САД, ЕУ и НАТО са друге, зависно од теоријског и идеолошког становишта истраживача. Узрок се најчешће проналази у појединачним поступцима једне од страна којима је друга испровоцирана, било да је у питању, примера ради, изградња америчког ракетног штита у Источној Европи или присаједињење Крима од стране Русије. Следствено, истраживања закључују да би другачија политика једне или друге стране довела до смиривања тензија, иако је смена републиканских и демократских администрација у САД 2008. и 2016. године показала континуитет проблема у руско-америчким односима.¹

Уколико научне студије и признају да у односима Русије и Запада постоје дубљи узроци сукоба — при чему су појединачне кризе као што је грађански рат у Украјини само облик испољавања — дубље узроке аутори проналазе у руском ауторитаризму или западном интервенционизму, као трајним и тешко променљивим одликама ових субјеката.² Дакле, савремена истраживања или тврде да је сваки дан у односима Русије и Запада једна пропуштена прилика, јер обе стране одбијају да се мењају, или тврде да нема пропуштених прилика јер су велике силе такве какве јесу, са интересима и циљевима који су инхерентни њиховом статусу и од којих неће одустати. Нема познатијих студија које заступају став да је постојала једна пропуштена прилика у односима Русије и Запада и да је један догађај „преломио“ ток савремене европске политике поставивши га на садашњи колосек. Међутим, постоје снажни аргументи управо за такав закључак — да је европска политика квалитативно измењена једним догађајем. Наиме, 2008. године, руским спољнополитичким поступком који је назван Медведевљева иницијатива, односи у Европи су трајно измењени и током једне деценије клизе у све већу неизвесност и нестабилност.

1) Видети: Yury Fedorov, “Medvedev’s Initiative: A Trap for Europe?”, *Association of International Questions (AMO)*, Czech Republic, Prague, 2/2009; Isabelle François, “Whither the Medvedev Initiative on European Security?”, *Institute for National Strategic Studies (INSS)*, Washington DC, December 2011; Samuel Layton, “Reframing European Security: Russia’s proposal for a new European Security architecture”, *International Relations*, Vol. 28(1), 2014; Bobo Lo, “Medvedev and the new European security architecture”, *Center for European Reform, Policy Brief*, July 2009; Jeffrey Mankoff, “Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership”, *Washington Quarterly*, April 2010.

2) Видети, John J. Mearsheimer, “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”, *Foreign Affairs*, Sept/Oct 2014, Vol 93, Issue 5; Stephen Sestanovich, “How the West Has Won”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2014, Vol 93, Issue 6; Michael McFaul, “Moscow’s Choice”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2014, Vol. 93, Issue 6; John J. Mearsheimer, “Mearsheimer Replies”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2014, Vol 93, Issue 6.

Циљ овог рада је да прикаже утицај Медведевљеве иницијативе, као спољнополитичког поступка Руске Федерације, на измену природе безбедносног амбијента у Европи. Ова иницијатива, као покушај Русије да у својству велике силе учествује у формирању безбедносног поретка у Европи, сусрела се са противљењем политичких елита држава и међународних организација Запада који тај статус Русији нису признали. После неуспеха иницијативе Москва је, променивши политику, утицала на измену природе постојећег безбедносног поретка у Европи од раније хегемонске стабилности, до статуса нестабилне равнотеже снага у коме се данас налази.

1. ПРЕЛОМНИ ЗНАЧАЈ МЕДВЕДЕВЉЕВЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Тадашњи председник Руске Федерације Димитри Медведев (*Dmitry Medvedev/Дмитрий Медведев*), на скуповима у Берлину и Евиану током 2008. године, предложио је „нову архитектуру европске безбедности”, као руски концепт новог политичког поретка у Европи, или још општије – руску визију Европе.³ Предлог је, у најширем смислу, подразумевао политичку равноправност САД, ЕУ и Русије и координацију поступака у управљању политичким процесима у Европи. Тзв. трипартитни (трочлани) поредак са наведена три центра моћи, требало је по духу руског предлога да замени тзв. натоцентричну концепцију коју је заступао Запад покушавајући да НАТО савез постави за централну институцију европске безбедности. Руски концепт новог безбедносног поретка у Европи, како је приказан 2008. године, има три основне димензије: 1) првенствено то је руска визија будућности политичких односа у Европи; 2) то је одређење националних интереса и постављање спољнополитичке стратегије Русије у Европи; 3) то је дипломатски предлог упућен државама које су по географском положају и спољнополитичким интересима везане за европски континент, а простиру се у „политичком простору” од „Ванкувера до Владивостока”.⁴

За разумевање значаја Медведевљеве иницијативе пре свега потребно је напоменути да она, слично Монроовој доктрини САД, носи име по државнику који је представио јавности али је она ау-

3) Видети: Миљан Филимоновић, „Медведевљева иницијатива и улога Србије у ‘новој архитектури европске безбедности’”, *Ревизија за безбедност*, бр. 2/2010, Центар за безбедносне студије, Београд 2010.

4) Наведено одређење је из докторске дисертације аутора Миљана Филимоновића „Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века”. Видети: http://uvidok.rcub.bg.ac.rs/handle/123456789/1/discover?field=author&filtertype=author&filter_relational_operator>equals&filter=Filimonovi%C4%87%2C+Miljan+M.,27/06/2018.

тентичан резултат дуготрајног процеса идејног и концептуалног утемељења руске спољне политике после 2000. године због чега се њено ауторство не може приписати тадашњем председнику Русије. По својој природи у питању је целовита замисао уређења политичких односа у Европи која се по претензијама може упоредити само са идејом „новог светског поретка“, америчког председника Џорџа Буша Старијег (*George Herbert Walker Bush*), изнетом на завршетку Хладног рата. Медведевљева иницијатива представља проактивни наступ Москве у европској политици и изношење „позитивне визије“ безбедносног поретка. Међутим, у томе се не исцрпљује њен значај. Сам поступак представљања иницијативе, одговори европских државника и коначна одлука Запада, симболично осликавају политички процес читавог постхладноратовског периода. Историја ове иницијативе је историја послехладноратовског периода у малом, посматрано из угла међудржавних односа у Европи.⁵

Кратку експонираност иницијативе пратило је неразумевање Русије и Запада у вези њене праве намене и циља, међусобне оптужбе за неискреност у односима, кршење међународног права и постојећих уговора и агресивно понашање према мањим државама. Академска заједница у томе није дала задовољавајући допринос, као што то уосталом није био случај ни у једном међународном проблему после 2003. године и тзв. Другог ирачког рата после кога је званична наука углавном следила политику, са улогом рационализације и апологије.

Један допринос, вредан пажње, понудио је Димитри Трењин (*Dmitri Trenin*), разјашњавајући академској заједници да сфера интереса и сфера утицаја терминолошки и појмовно нису идентични и да се суштина понуђене руске идеје управо налази у међупростору наведених појмова.⁶ Не поседујући никакав утицај на политички процес у САД, Трењин је покушао да објасни ову разлику, вероватно сматрајући да не треба одбацити предлог тако значајног

5) Начелну сагласност о потреби преговора о будућности политичких односа у Европи дали су тадашњи немачки министар спољних послова Франк Валтер Штајнмајер (*Frank-Walter Steinmaier*) и немачки дипломата Волфганг Ишингер (*Wolfgang Ischinger*), као и Хавијер Солана (*Javier Solana*). Званични негативни став Запада о предлогу формулисала је ондашња државна секретарка САД Хилари Клинтон (*Hillary Clinton*). Hillary R. Clinton, "Remarks on the Future of European Security", L'Ecole Militaire, Paris, France, January 29, 2010, *U.S. Department of State*, Internet, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/136273.htm>, 30/01/2016. Мишљење о руском предлогу, пре Хилари Клинтон, изнео је Збигњев Бжежински (*Zbigniew Brzezinski*), обухвативши и друга питања од значаја за НАТО савез и улогу Русије у савременим безбедносним процесима у Европи. Видети: Zbigniew Brzezinski, "An Agenda for NATO", *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2009, Vol 88, Issue 5.

6) Dmitri Trenin, "Russia's Spheres of Interest, not Influence", *The Washington Quarterly*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2009.

субјекта, претходно га не разумевши и размотривши у потпуности. Његов непримећени допринос био је у томе што је објаснио да Москва не тражи сферу утицаја у постсовјетским државама, како је схваћено на Западу, него их означава као сферу интереса да не би постале сфером утицаја других великих сила. Наизглед мала разлика, али је у дипломатском дискурсу она огромна, заправо довољна да се у њу смести читав политички и безбедносни поредак Европе. Да је којим случајем, са овом разликом на уму, постигнут споразум САД и Русије о међусобним односима у Источној Европи, цела Европа би данас искусила позитивне последице стабилизације политичких прилика.

Аргумент Запада да Русија, шта год писало у њеним државним документима, тежи да поврати пређашњи утицај у постсовјетском простору, разумљив је и није постављен без основе у реалности. Међутим, пошто је 2008. године постојала већа шанса да Украјина и Грузија уђу у НАТО него да се врате под окриље Русије, руска позиција била је тако и одмерена. Москви је у том тренутку било важније да ове државе остану ван НАТО савеза, па и по цену да Русија смањи своје претензије према њима. То данас, очигледно, више није случај, што говори у прилог чињеници да је историјска прилика пропуштена.

Међутим, аргументи о значају Медведевљеве иницијативе, ма колико утемељени, не објашњавају зашто је она била преломни догађај. Одговор на питање зашто се ток догађаја променио после Медведевљеве иницијативе налази се у посебности политичког тренутка у Европи 2008. године, односно у пресеку вектора потреба и интереса главних субјеката европске политике.

Наиме, 2008. године Русија је имала девету узастопну годину привредног раста, који је посебно био висок после 2003. године и пораста цене нафте на светском тржишту.⁷ Такав развој догађаја извесно је утицао на пораст самопоуздања и донео смелост руским државницима да се ставе у улогу ствараоца новог безбедносног поретка у Европи. Поред тога, до 2008. године, стрпљење Русије према политици Запада било је на измаку о чему је сведочио Путин (*Vladimir Putin*), сада већ историјски, наступ на конференцији у Минхену 2007. године када је западну политику оквалификовао као отворено непријатељску.⁸ У наредних годину дана после гово-

7) Andrew C. Kuchins, "Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration", *Center for Strategic and International Studies*, Washington, 2008, стр. 1.

8) Vladimir Putin, "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy", Munich, February 10, 2007, Internet, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type_82917type84779_118123_27/01/2015. Исте аргументе, непосредно после Путиновог говора али у нешто блажем виду, објавио

ра, до представљања Медведевљеве иницијативе, тај осећај је само додатно кулминирао.

Са друге стране, до времена изношења иницијативе у САД су се већ одиграли догађаји (слом система хипотекарних кредита 2007. године) који ће домино ефектом узроковати светску економску кризу. Економистима је већ било видљиво да руска економија неће наставити раст по истој стопи, ако ће уопште и расти услед дејства надолazeће кризе (што се потврдило већ 2009. године). Русија је, дакле, 2008. године услед пораста моћи била довољно самоуверена да изрази свој став, али је имала довољно сумњи у будућност. Москви је, према томе, била неопходна релативно брза стабилизација односа у Европи како би била у стању да се супротстави надолazeћим проблемима.

Са друге стране, у политици Запада, 2008. година је означила крај успеха политике ширења НАТО савеза на исток. Противљењем Немачке и Француске да савез одобри тзв. Акциони план за чланство Украјине и Грузије, НАТО је трајно заустављен на истоку. Најпре 1999, па онда 2004. године изведена су два снажна таласа ширења овог савеза на територију бившег Варшавског пакта и територију бившег СССР-а, када је изгледало извесно да ће осим Русије, све државе Источне Европе без изузетка ући у НАТО. Заустављање ширења НАТО из 2008. године праћено је и одустајањем ЕУ од пројекта „Набуко” којим је Европа требало да се у значајној мери ослободи енергетске зависности од Русије. И један и други неуспех били су узроковани неслогом западних држава и контрамерама Русије, како у војностратешкој сфери, тако и у сфери енергетског снабдевања. У том смислу, 2008. година је на извесан начин за Запад означила пат позицију према Русији па је и вектор западних интереса, као и руских, указивао на потребу за преговорима. На то је вероватно Москва и рачунала приликом доношења одлуке о представљању Медведевљеве иницијативе. Уместо тога, Запад је постојећи застој схватио не као историјски максимум него као привремени застој у експлоатацији хладноратовског успеха.

Занимљиво је да чак ни током 2017. године, у јеку оптужби на рачун Русије за вршење недозвољеног утицаја на политички процес у државама Запада, па и у САД, ни у једном тренутку није озбиљније постављено питање како је дошло до ситуације да Русија, која се бори са тешким економским стањем услед међународних санкција, поседује такав утицај у међународним односима и

је руски министар спољних послова Сергеј Лавров (*Sergei Lavrov*) у часопису Русија у глобалним пословима. Видети: Sergei Lavrov, "The Present and the Future of Global Politics – A View from Moscow", *Russia in Global Affairs*, Vol. 5, No. 2, April–June, 2007.

то не на било које државе, него на велике силе у пуном смислу те речи. И још важније, зашто је и у ком тренутку Москва одлучила да моћ испољава у смеру антагонизације економски најразвијенијих држава света, на тако директан и провокативан начин, уместо да сарађује у циљу стварања услова за економски развој. Медведевљева иницијатива није довољно добро „прочитана”, а самим тим ни читава постхладноратовска политика Русије није схваћена у својим основама.

2. ПРИСТУП РУСИЈЕ – „ПРОМЕНА ПРАВИЛА ИГРЕ ИЛИ ИГРА БЕЗ ПРАВИЛА”

Одбијање Запада на челу са САД да озбиљније преговара о руском предлогу и одустане од натоцентричне концепције, до почетка 2010. године, означило је нову фазу у развоју политичких односа у Европи. До 2008. године, САД као најмоћнија држава света и савези под њеним вођством били су једини субјект који је себи могао доделити право да „трансцендира” правила међународног права у име сопствених схватања моралних критеријума и вредности како је најочигледније учињено 1999. године нападом на СРЈ. Предвиђајући, доста раније, такво стање пуне доминације САД познати амерички новинар Чарлс Краутхамер (*Charles Krauthammer*) је сковао термин „униполарни моменат” који је наступио завршетком Хладног рата.⁹ У налету самопоуздања после почетних успеха започета је и својеврсна кодификација „моралних” схватања права у виду доктрине хуманитарног интервенционизма и сличних идеја.¹⁰

После одбацивања Медведевљеве иницијативе, Русија је себи доделила иста „права” што је пресудно утицало на измену европског безбедносног амбијента. Речју, до тог тренутка, иако су одређене државе имале притужбе на западна схватања вредности и мерила, ипак је постојала одређена извесност у међународним односима јер је критеријум просуђивања барем био познат. Простим утврђивањем става Вашингтона о одређеном међународном проблему могла се проценити тзв. општа политичка клима којој су се државе потом, мање или више, прилагођавале. Променом приступа Русије, европске државе су се суочиле са неразговорном динамиком међународне политике, а често и са сасвим супротним ставовима Москве и Вашингтона којима су се морале прилагођавати. У својеврсним

9) Видети Charles Krauthammer, “The Unipolar Moment”, *Foreign Affairs*, Issue – America and the World, 1990.

10) О улози НАТО интервенције 1999. године у обликовању савремених глобалних процеса видети: Радмила Накарада, Мирослав Печујлић, „НАТО интервенција – нова фаза глобализације”, *Нова Српска Политичка Мисао*, Београд, 2000.

„маказама” хладноратовског типа, европске државе, политички зависне од Вашингтона, а енергетски од Москве, често су се колебале у извршавању својих преузетих па чак и савезничких обавеза, као што су обавезе чланства у НАТО. Притом, на овај начин се може говорити о великим европским државама као што су Немачка и Француска, које нису у свакој ситуацији следили „линију” САД као водеће државе савеза, док је у мањим државама ситуација повремено попримала и знатно оштрије контуре и изазивала унутрашњу поларизацију условно речено проамеричких и проруских снага.

Важно је напоменути да отварање нове фазе у европској политици није била првобитна стратегија Москве. После одбијања Медведевљеве иницијативе промена спољне политике је схваћена као нужност условљена одбијањем Запада да са Русијом преговара о будућности Европе. Свесним искључивањем Русије из европске политике, одбијањем политичких предлога Кремља, ширењем НАТО савеза на исток упркос руским приговорима, постављањем компоненти америчког антиракетног штита у Источној Европи и другим поступцима, Запад, по мишљењу Москве, није оставио Русији ниједну алтернативу осим да се сопственим снагама избори за жељени статус. Москва, дакле, није својевољно тежила да преузме ствари у своје руке. Идеалтипски посматрано, учључивање Русије у „концерт великих сила Европе”, што је била првобитна замисао, била би повољнија могућност јер би Москва са мање времена и средстава остваривала већи политички утицај и омогућила заштиту сопствених интереса.

За оцену Медведевљеве иницијативе веома је значајан и начин на који је Москва представила међународној јавности. У то време више индикатора је указивало да је у питању последњи у низу спољнополитичких поступака Русије у коме се апелује на вољу и свест друге стране — у име стабилности Европе и заједничких интереса — пре него што Русија самостално преузме улогу коју је пројектовала. Наиме, између два говора којима је Медведев представио иницијативу Русија је војно интервенисала у Грузији (август 2008) и спречила режим Михаила Сакашвилија (*Mikheil Saakashvili*) да стави под контролу Абхазију и Јужну Осетију. После интервенције, Медведев је рекао да ће такво поступање бити образац понашања Русије у сличним ситуацијама у будућности што у том тренутку није схваћено довољно озбиљно и са свим могућим последицама по европску безбедност. Русија је у то време јасно указивала на међународним скуповима, да она *de facto* јесте један од кључних актера европске политике и да тај статус не зависи од признања Запада али га она ипак тражи јер би на тај начин

био могућ много конструктивнији приступ Русије.

Осим што је Медведевљева иницијатива назначила крај руског стрпљења, посебну пажњу заслужују перспективе отворене овим предлогом. По изразу појединих савремених истраживача Москва је Медведевљеви иницијативи поставила као ултиматум садржаја – „или нова правила игре или игра без правила”.¹¹ Пошто су послехладноратовска „правила игре” била неповољна по Русију, а Запад је одбио да по Медведевљевом предлогу преговара о новим, Москва не само да је назначила да више неће поштовати „стара правила” него да више уопште неће ни бити правила у надметању у оквиру европског безбедносног амбијента. Слично начину на који је Запад поступао после краја Хладног рата, константа ће бити остваривање руских интереса, а начини њиховог остварења и колатерална штета у виду кршења правила међународног права и правила добре праксе у односима међу државама биће прихватљиви. Запрепашћење Запада присаједињењем Крима Русији очигледан је резултат недовољно подробног „читања” Медведевљеви иницијативе.

Москва је, разуме се, изгубила део политичког кредибилитета оваквом променом приступа с обзиром да је у првој деценији 21. века политички знатно капитализовала на кршењу међународног права од стране Запада при чему је настојала – и у великој мери успевала – да се легитимише као заштитник међународног права и посебно као бранилац улоге и значаја УН.¹² Делимични губитак политичког кредибилитета, Москва је, међутим, компензовала аргументацијом о сразмерности одговора, односно чињеницом да је сваки поступак који је предузела према мањим суседним државама или другде у свету пре свега изазван политиком САД и Запада, а онда је и руски одговор, ако и на ивици међународног права, ипак био сразмеран учињеној провокацији и штети. Русија ни у једном тренутку није изгубила статус актера са „разумним и реалистичним” политичким циљевима што се до 2017. године не оспорава Кремљу упркос појединим настојањима да се руска спољна политика прикаже као ирационална и необуздано амбициозна. На проблем погрешне перцепције руске спољне политике, амерички реалистички теоретичар Џон Миршајмер (*John J. Mearsheimer*)

11) Наведени израз је познат и коришћен у наступима различитих истраживача на међународним научним конференцијама, али се не приписује ниједном појединачном аутору.

12) О урушавању кредибилитета савремених међународних институција видети ближе у: Бранислав Ђорђевић, Владимир Трапара, „Инструментализација међународних институција у успостављању новог светског поретка”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Број 1/2017, Београд 2017, стр. 29-55.

покушао је да упозори академску јавност у поменутом чланку у часопису Спољни послови (*Foreign Affairs*) у дебати са Мајклом Мекфолом (*Michael McFaul*) и Стивеном Шестановичем (*Stephen Sestanovich*) који су представљали гледишта тадашњег владајућег естаблишмента Демократске партије. Ова дебата је веома индикативна за утврђивање тзв. стања дисциплине, односно међународних односа као науке, с обзиром да показује да се дисонантни гласови не трпе и да једна теза супротна званичној политици бива оспоравана пре него што постане позната.¹³

3. ЕЛЕМЕНТИ ОТПОРА И ПРОВОКАЦИЈЕ У СПОЉНОЈ ПОЛИТИЦИ РУСИЈЕ

Скоро сваки спољнополитички поступак Русије после одбијања Медведевљеве иницијативе, осим реализације самог циља, садржао је и елемент провокације, односно имплицитне поруке да је наведени поступак одговор на политику Запада и на одбијање Запада да Русију укључи у европске безбедносне процесе. Руском војном интервенцијом у Грузији 2008. године чланство Грузије у НАТО стављено је ван реда. Учешћем Русије у грађанском рату у Украјини, мање или више отворено, замрзавањем овог сукоба и присаједињењем отцепљеног Крима Русији, интеграција Украјине у НАТО је заустављена. Најпосле, образлагање војне интервенције Русије у Сирији 2015. године, поред правних аргумената, садржало је и позив на улогу Запада су дестабилизацији земље и избијању грађанског рата, почевши од 2011. године, а онда и позив на инвазију Ирака 2003. године којом је трајно дестабилизован Блиски исток. Додатни елемент провокације био је приказ моћи и способности руске војске које су превазилазиле очекивања западних стратега и аналитичара.

Међутим, војне интервенције у страним државама не исцрпљују руски инструментаријум у постављању спољне политике на нови колосек после Медведевљеве иницијативе. У том смислу неки други поступци Русије индикативнији су за приказ одлучности Москве и утврђивање елемента провокације. У септембру 2014. године, руска безбедносна служба ФСБ ухапсила је Естона Ковера (*Eston Kohver*) из Унутрашње безбедносне службе Естоније под оптужбом за шпијунажу. Услед међусобних оптужби

13) Садржај расправе је детаљније анализиран у поменутој докторској дисертацији аутора текста. Видети претходно наведене текстове: John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault", нав. дело; Stephen Sestanovich, "How the West Has Won", нав. дело; Michael McFaul, "Moscow's Choice", нав. дело; John J. Mearsheimer, "Mearsheimer Replies", нав. дело.

Русије и Естоније у вези места хапшења, није разјашњено да ли је Ковер ухапшен на територији Русије како тврди Москва, или је по естонској верзији догађаја отет са територије Естоније. После пресуде на 15 година затвора због шпијунаже изречене од стране руског суда, Ковер је за отприлике годину дана (септембар 2015) размењен за Алексеја Дресена (*Aleksei Dresen*), такође припадника естонске унутрашње безбедносне службе, који је у Естонији оптужен за издају у корист Русије. Реакције званичника ЕУ на наведена дешавања показују подршку Естонији као чланици ЕУ, али и одређени степен изненађења и неверице понашањем Русије у конкретном случају.

Оптужбе на рачун Русије за сајбер нападе на мање суседне државе је практично немогуће побројати и пописати што је временом резултирало усвајањем нових доктрина и стратегија НАТО у области сајбер одбране превасходно у светлу тзв. руске претње. До 2017. године, Русија је оптужена за вршење недозвољеног утицаја на ток председничких избора у САД, управо методима сајбер ратовања којима је, по оптужбама, одсудно утицала на победу Доналда Трампа (*Donald Trump*). Прави опсег руског ангажовања у овој области је, разуме се, немогуће прецизније проценити, али то није ни неопходно. Постојећа сазнања довољно указују на висок степен „испровоцираности” Запада, односно специфичну перцепцију претње коју Русија представља у овој области а која се може мерити само са хладноратовским страхом од СССР.

Осим сајбер ратовања, као нове врсте безбедносних претњи, Русија је оптужена и за „класични” вид утицаја на политички и изборни процес САД, путем тајних контаката припадника тима Доналда Трампа са амбасадором Русије у Вашингтону, руским бизнисменима и другим лицима повезаним са руским властима. Од сличног утицаја Русије страховало се у Француској у којој је опозициони лидер и председнички кандидат Марин Ле Пен (*Marine Le Pen*) оптужена за блиске везе са Кремљом. Русија је оптуживана за финансирање медијских кампања и пропаганде у европским државама са циљем вршења утицаја на политички процес у овим државама у свом интересу. Такође, у медијима су помињане неразјашњене везе руских олигарха, блиских властима, са појединим европским бирократама, високим функционерима ЕУ. Финансирање политичких странака у европским државама довело је до хипотеза о постојању „Путинове пете колоне” у Европи.¹⁴

У протеклих неколико година, представе о утицају Русије и Владимира Путина лично, доспеле су скоро до нивоа теорије за-

14) За илустративни приказ западне перцепције Путиновог утицаја на политички процес у

вере, због чега је председник САД Доналд Трамп кампању медија и политичких противника против њега, у којој тајна веза са Путиновим режимом заузима централно место, назвао највећим до сада виђеним „ловом на вештице”. По запажањима савремених теоретичара културе, Холивуд је као центар филмске продукције временом показивао све уравнотеженији и изнијансиранији однос према стварности и ликовима у уметничким остварењима, у коме се скоро брисала граница позитиваца и негативаца, док су, парадоксално, амерички медији показивали све већу склоност ка ранијој холивудској традицији црно-белог сликања стварности, у чему је Владимир Путин имао резервисано нарочито место.

Поред наведеног, регистровано је небројено случајева кршења међународних поморских и ваздухопловних ограничења и правила од стране оружаних снага Руске Федерације, неовлашћеног уласка у туђи ваздушни простор и територијалне воде, непосредни сусрети са страним бродовима и ваздухопловима и слично. Истовремено са овим поступцима, који су сами по себи облик провокације, власти у Русији су законом забраниле неке од најсавременијих тековина западног политичког либерализма и неформално се ставиле на чело међународних конзервативних снага у борби против савремених схватања људских права. Према досадашњем искуству, овај вид „непослушности” и одбацивања вредности западног либерализма, у перцепцији западних политичких елита схвата се као већи преступ и провокација чак и од повреде ваздушног простора и територијалних вода. Док су поједине политичке дилеме и резерве мањих држава у прошлости наилазиле на делимично разумевање од стране Запада, директно одбацивање западних вредности било је апсолутно неприхватљиво за западне политичке елите и често на одређени начин и кажњавано. У том контексту, може се разумети какву провокацију представља само постојање Русије као најмногољудније, а конзервативне европске државе, а камоли позив конзервативним снагама у Европи да иступе у одбрани традиционалних патријархалних вредности.

На глобалном нивоу, Русија је била једно од тежишта окупљања држава „антихегемонског опредељења”, у форматима Шангајске организације за сарадњу, БРИК, Пут свиле – економски појас, Евроазијске економске уније, Организације уговора о колективној безбедности и другим организацијама и форумима који за циљ имају економску сарадњу ослобођену утицаја САД, а често и против интереса Вашингтона. Заједно са Кином, Русија скоро

европским државама видети: Heather A. Conley, “Putin’s Europe, Global Forecast 2016”, *Center for Strategic and International Studies*, Washington, 2015.

две деценије неуморно оспорава основе међународног економског поретка, који је заснован на централној улози долара и америчке економије и, по ставу критичара, захтева реконфигурацију и заснивање на новим, стабилнијим основама, прикладним постојећим околностима.¹⁵

Једном речју, Русија је настојала, а често и успевала, да на сваком кораку отежа реализацију спољнополитичких циљева САД, а онда и да у одређеној мери сузбије амерички утицај у Источној Европи и на Блиском Истоку.

4. РЕВИЗИОНИЗАМ РУСИЈЕ И СТАБИЛНОСТ ЕВРОПЕ

Русија је својим поступцима, политичким, економским и војним – у договору са другим државама или самоиницијативно – обезбедила место за столем у процесу решавања најзначајнијих безбедносних проблема у Европи. Организациони принцип преговора у процесу решавања неколико најзначајнијих криза у Европи и Блиском истоку био је управо принцип који је Медведев предлагао. Примера ради, на самиту у Минску у фебруару 2015. године примирје су потписали Русија, Украјина, Доњецк и Луганск, а присуствовали су немачки канцелар Ангела Меркел (*Angela Merkel*) и председници Француске, Украјине и Русије. Дакле, осим страна у сукобу, присутни су били највиши представници Русије, Немачке и Француске.

Други пример је рад Међународне групе за подршку Сирији којом су председавали САД и Русија при чему су координисали рад у УН приликом усвајања резолуције о Сирији СБ УН 2254 из децембра 2015. године. Од тог тренутка до данас Русија је кључни међународни актер у овој држави. Такође, оружани сукоб Јерменије и Азербејџана у Нагорно Карабаху, заустављен је потписивањем примирја у Москви 5. априла 2016. иза затворених врата, у присуству страна у сукобу и највиших званичника Русије. У сваком од наведених спорова, Русија је обезбедила да осим страна у сукобу присуствује само најужи круг заинтересованих страна и ниједна од држава за коју Москва не мисли да би требало да присуствује. Имајући на уму све речено, не би било неосновано заступање става да Москва данас има више утицаја у европским безбедносним процесима него у било ком тренутку после краја Хладног рата.

15) О прожимању политичко-безбедносне и економске димензије савремених међународних односа видети: Младен Лишанин, „Економија и политика у међународној теорији: реалистичка перспектива”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, број 4/2016, Београд, 2016, стр. 121-134.

По духу Медведевљеве иницијативе, и шире, савремене руске спољне политике, Русија је један од центара европске политике. На крају, стање је исто као што би било у случају да је Медведевљева иницијатива озбиљније размотрена и у одређеном, међусобно одговарајућем облику, усвојена. Русија је данас један од кључних актера европске политике, али до тог статуса није дошла пријемом у концерт великих сила него њеним јачањем и самосталним поступцима, често са елементима насиља и провокације. Управо у тој чињеници стоји објашњење утицаја руске спољне политике на измену безбедносног амбијента у Европи. Наиме, постоји значајна разлика у моментуму, у правима и обавезама којима би Русија располагала у једном или другом случају.

Да је Русија, којим случајем, по сценарију Медведевљеве иницијативе или неком сличном, преговорима била укључена у европске безбедносне процесе са статусом актера равног САД или ЕУ, њена морална права и обавезе биле би сасвим другачије од ситуације у којима је она наведени статус изборила сама, чак уз противљење САД и ЕУ. У другом случају, заправо, Москва нема никакве моралне и политичке обавезе према другим субјектима. Најпосле, као резултат снажне антируске пропаганде почевши од грађанског рата у Украјини 2014. године и низа оптужби на рачун њеног односа према суседима, практично не постоји поступак који Москва може предузети према мањим државама а да за њега већ није оптужена и осуђена у јавном мњењу западних држава. Речју, Русија ниједним поступком не може покварити слику о себи. Такво стање, у коме је најмногљуднија, највећа и војно најјача европска држава расположена ревизионистички, одрешена било каквих политичких ограничења и обавеза према другим субјектима, нужно води у нестабилност иако то по себи вероватно није циљ Русије.

Поред тога, криза идентитета НАТО савеза после краја Хладног рата и криза ЕУ појачана изласком Велике Британије, додано доприносе сложености савремених политичких и безбедносних процеса у Европи. Одлучност Русије са једне стране, наилази на дезоријентисаност кључних политичких, економских и безбедносних институција Запада. Руска политика после одбијања Медведевљеве иницијативе променила је природу европског безбедносног амбијента и увела га у „предвестфалско стање” – стање пре оснивања система држава, у коме линије поделе у Европи данас исцртава и државоцентрични национализам, али и интернационализам, сепаратизам, регионализам, религија, идеологија и други чиниоци.

На овом месту је потребно напоменути да се одбијање Медведевљеве иницијативе од стране Запада не може сматрати једи-

ним, па чак можда ни најважнијим узроком погоршања међусобних односа и измене безбедносног амбијента у Европи. Као руски спољнополитички поступак, она је само један од узрока, свакако мањег значаја од ширења НАТО или изградње америчког антиракетног штита у Источној Европи. Међутим, због свеобухватности руског предлога, као и због времена његовог представљања, ова иницијатива садржи друге проблеме и на извештан начин, како је речено, у себи сублимира читаву динамику послехладноратовског периода. Из тога произилази њен значај и одсудни утицај њеног одбијања на даљи ток дешавања у европском безбедносном поретку.

Посматрано из данашње перспективе, погрешно је било не укључити Русију у европске безбедносне процесе као конструктивног актера, али време за решавање тог проблема је прошло. Једнако би у будућности било погрешно покушавати стабилизацију европских региона ван ЕУ (нпр. Балкана) стављањем у изглед „европске перспективе” јер у светлу *Brexit*-а, дужничке кризе Грчке и других дешавања то изгледа недовољно уверљиво. Заправо, често помињање европске перспективе од стране европских званичника, као и од стране званичника мањих држава, често изгледа као ауто-сугестија или, у нешто циничнијем тумачењу, као куповина времена док на распоред не дође нека привлачнија концепција везивања држава за ЕУ која ће омогућити стабилност. Међутим, с обзиром да на сцени европских безбедносних процеса постоје различити и дисонантни гласови, нереално је очекивати да једна организација, притом чак и војно најслабија као што је ЕУ, може самостално стабилизovati Стари континент. Нарочито у случају да било који од других кључних субјеката, САД и Русија, настоји да га у мањој или већој мери дестабилизује у складу са сопственим интересима. Руска спољна политика јесте делом заслужна што је безбедносни амбијент у Европи нестабилнији, али је заслужна и зато што мање државе имају нешто већу самосталност и слободу избора.

Очигледно је да се политичка ситуација на континенту може стабилизovati само уз учешће свих кључних субјеката, што изнова враћа на преговоре о будућности европских безбедносних процеса, на 2008. годину и Медведевљеву иницијативу. То је још један од показатеља да је, политички посматрано, Медведевљева иницијатива и период 2008–2010. године током кога је она предложена и одбијена, иако широј јавности непознат догађај, заправо преломна тачка савремене европске политичке историје којим је она стављена на колосек нестабилности. И потребна је слична иницијатива једне од страна, да ли опет Русије или Вашингтона и Брисела, да се на сличан начин како је предложено 2008. године организова-

но преговара о будућности европске безбедности и успостављању поретка трајне стабилности заснованом на усклађивању интереса великих сила и поштовању међународног права у међудржавним односима. Тек у таквим околностима било би могуће понудити тзв. европским регионима ван ЕУ, кредибилне аргументе о европској перспективи који би могли послужити као основ за стабилизацију и унапређење сарадње.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђорђевић Бранислав, Трапара Владимир, „Инструментализација међународних институција у успостављању новог светског поретка”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, број 1/2017, Београд, 2017, стр. 29-55.
- Лишанин Младен, „Економија и политика у међународној теорији: реалистичка перспектива”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, број 4/2016, Београд, 2016, стр. 121-134.
- Накарада Радмила, Печујлић Мирослав, „НАТО интервенција – нова фаза глобализације”, *Нова Српска Политичка Мисао*, Београд 2000.
- Филимоновић Миљан, „Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века”, Internet, http://uvidok.rcub.bg.ac.rs/handle/123456789/1/discover?field=author&filtertype=author&filter_relational_operator>equals&filter=Filimonovi%C4%87%2C+Miljan+M., 27/06/2018.
- Филимоновић Миљан, „Медведевљева иницијатива и улога Србије у ‘новој архитектури европске безбедности’”, *Ревизија за безбедност*, бр. 2/2010, Центар за безбедносне студије, Београд, 2010.
- Brzezinski Zbigniew, “An Agenda for NATO”, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2009, Vol 88, Issue 5.
- Clinton Hillary R., “Remarks on the Future of European Security”, L’Ecole Militaire, Paris, France, January 29, 2010, *U.S. Department of State*, Internet, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/136273.htm>, 30/01/2016.
- Conley Heather A., “Putin’s Europe, Global Forecast 2016”, *Center for Strategic and International Studies*, Washington, 2015.
- Fedorov Yury, “Medvedev’s Initiative: A Trap for Europe?”, *Association of International Questions (AMO)*, Czech Republic, Prague 2/2009.
- François Isabelle, “Whither the Medvedev Initiative on European Security?”, *Institute for National Strategic Studies (INSS)*, Washington DC, December 2011.
- Krauthammer Charles, “The Unipolar Moment”, *Foreign Affairs*, Issue – *America and the World*, 1990.
- Kuchins Andrew C., “Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International

- Integration”, *Center for Strategic and International Studies*, Washington, 2008.
- Lavrov Sergei, “The Present and the Future of Global Politics – A View from Moscow”, *Russia in Global Affairs*, Vol. 5, No. 2, April-June, 2007.
- Layton Samuel, “Reframing European Security: Russia’s proposal for a new European Security architecture”, *International Relations*, Vol. 28(I), 2014, стр. 25-45.
- Lo Bobo, “Medvedev and the new European security architecture”, *Policy Brief*, Center for European Reform, July 2009.
- Mankoff Jeffrey, “Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership”, *Washington Quarterly*, April 2010.
- McFaul Michael, “Moscow’s Choice”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2014, Vol. 93, Issue 6.
- Mearsheimer John J., “Mearsheimer Replies”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2014, Vol. 93, Issue 6.
- Mearsheimer John J., “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”, *Foreign Affairs*, Sept/Oct 2014, Vol 93, Issue 5.
- Putin Vladimir “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, Munich, February 10, 2007, Internet, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123_27/01/2015.
- Sestanovich Stephen, “How the West Has Won”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2014, Vol 93, Issue 6.
- Trenin Dmitri, “Russia’s Spheres of Interest, not Influence”, *The Washington Quarterly*, October 2009, Center for Strategic and International Studies, Washington 2009, стр. 3-22.

Miljan Filimonovic, Zoran Mirkovic

IMPACT OF FOREIGN POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION ON EUROPEAN SECURITY AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Resume

Authors argue that in period between 2008 and 2010 there was an opportunity to create a stable European security and political order based on consensus of the key political actors that could have resulted in strengthening of the UN and OSCE role in European political affairs. Interests of the key actors all went down to the same direction, pointing that there is a need for stability and negotiations about political future of the European continent. The opportunity was recognised by former

Russian president Dmitry Medvedev who proposed organizing the conference on establishing a “new European security architecture”. After rejection of the Russian proposal by the USA, Moscow started implementing its own strategy of establishing new political order in Europe with the single goal of promoting its own interests. Being rejected by the West, Russia considered itself no longer morally obligated by the needs and interests of the other actors of European politics. Anti-Russian campaign in the West contributed to the sentiment of frustration in Russia. The same was with economic sanctions that were introduced in later period. One of the consequences of the Moscow’s new foreign policy approach was a number of breaches of international law as well as a number of provocations towards western countries. Authors argue that Kremlin would never have taken actions like this, if it had not been repeatedly rejected by the West in practically all of its initiatives. As a result of renewed Moscow–Washington tensions, Europe has become less stable and the trend is towards further escalation. With revisionist Russia, as a strongest military power in Europe, largest and most populated country, smaller states have a lot more complicated international environment to understand and adapt to. Environment has been extremely polarized. The balance has shifted from earlier hegemonic stability in Europe to unstable balance of power combined with “proxy” wars of Cold War superpowers in Ukraine and Siria. Situation like this is in accordance with Russia’s interests in a way that it proves West’s inability to govern international processes and solve big international problems. Authors conclude that Russia has regained its former great power status on its own, and stands as one of three key international actors in European politics, next to USA and EU. Again, as in 2008, there is the need for consensus, but this time Russia will be much less ready to make compromises with its’ own national interests.

Keywords: Russian Federation, Medvedev’s initiative, order, security, Europe, USA, Vladimir Putin

* Овај рад је примљен 10. јула 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 13. септембра 2018. године.